

tamen simile haud est, illos ut vidimus de Christo disputantes, de rege quoque Parthico fuisse locutos, nihil sane ad propositum pertinente.

IV. Neque viro *Disputatione* tantum et *Historiam orientalem*, de quibus hactenus edisseruimus; sed aliud etiam opus Aristo edidisse fertur, si *Chronici Paschalis* auctorem audias. Sic enim ille (32): Τούτω τῷ ἔτει, Ἀπελλῆς καὶ Ἀρίστων, ὧν μέμνηται Εὐσέβιος ὁ Παμφίλου ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ αὐτοῦ ἱστορίᾳ, ἐπιδίδωσιν ἀπολογίας σύνταξιν περὶ τῆς καθ' ἡμᾶς θεοσεβείας Ἀδριανῶ τῷ βασιλεῖ. Hoc anno (Christi 134), *Apelles et Aristo*, quorum meminit in sua *Historia ecclesiastica Eusebius Pamphili*, *librum apologeticum pro nostra religione Adriano Augusto porrigunt*. Verum Eusebius unum Apellem hæreticum memorat (33), neque Aristonem libellum apologeticum Adriano exhibuisse uspiam tradit. Tentat quidem locum restituere Fabricius (34); neque dubitat quin legendum sit ὁ Πελλαῖος Ἀρίστων οὗ, pro Ἀπελλῆς καὶ Ἀρίστων ὧν; suamque emendationem ex eo confirmari existimat, quod sequitur ἐπιδίδωσι, non ἐπιδιδούσιν. Sed frustra. Licet enim

A hujusmodi liberio rem emendationem admittas, adhuc tamen errantem auctorem videas, ejusque sententiam integræ sanitati haud restitutam: cum historicæ veritati omnino repugnet, Adriano Augusto *Apologiam* pro Christiano religione obtulisse aliquando Aristonem Pellæum; id saltem Eusebio incompertum, unde sua *Chronici* auctor hausisse profitetur; quod quidem miror virum eruditum præterisse. Neque magis placet Cavei conjectura, putantis (35) propterea fuisse hallucinatum chronographum istum, quod Aristidis et Aristonis Pellæi nomina quæ apud Eusebium occurrunt (36), temere confundens, duos illos scriptores nobis procuderit. Illud polius putaverim, auctorem hunc de Aristide atque Quadrato ibidem sermonem habere voluisse, quos noverat ex Eusebio apologias porrexisse Adriano, quorumque nulla sane in eo *Paschali Chronico* mentio; sed memoria lapsus, Apellem nobis Aristonemque obtrudisse. Quid quæris? totam illam periochen in codice Holsteniano jure desiderari testatur cl. Cangius (37).

ARISTONIS PELLÆI

FRAGMENTA

(Routh, *Reliquiæ sacræ*, Oxonii, 1814, I, 91.)

EX DISPUTATIONE JASONIS ET PAPISCI.

Memini me (inquit S. Hieron., lib. II *Comm. ad Galat.* cap. III, comm. 13) in *Altercatione Jasonis et Papisci*, quæ Græco sermone conscripta est, ita reperisse: * Λοιδορία Θεοῦ (38) ὁ κρεμάμενος, id est, *Maledictio Dei qui appensus est*.

Ex eodem Opere.

Idem quoque S. Hieronymus in *Quæstionibus Hebraicis in Genesin*, hæc habet: * *In principio fecit Deus cælum et terram*. Plerique existimant, sicut in *Altercatione* quoque *Jasonis et Papisci* scriptum est, et Tertullianus in libro *contra Braxean* disputat, nec non Hilarius in expositione cujusdam psalmi affir-

(32) *Chron. Pasch.* ad ann. 2 Olympiad. cccxxviii, p. 255.
 (33) Euseb. *Hist. eccl.* lib. v, cap. 13.
 (34) Fabric. *Delect. argum. at syllab. scriptor.* cap. 3, pag. 153.
 (35) Cav. *Hist. litter.* tom. I, pag. 58.
 (36) Euseb. *Hist. eccl.* lib. iv, capp. 3 et 6.
 (37) Cang. *Not. in Chron. Pasch.*, pag. 536.
 (38) Λοιδορία Θεοῦ. Aquilam et Theodotionem hæc eodem modo reddidisse, nec non Ebionem hæresiarcham interpretatum fuisse: * Ὅτι ὕβρις Θεοῦ ὁ κρεμάμενος, id est, *quia injuria Dei est suspensus*, Hieronymus ibidem testatur. Atqui hæc verba Paspicum Jasoni objecisse colligo ex Tertulliani lib. *contra Judæos* cap. 10, sub cujus initium ita Judæos alloquitur: « De exitu plane passionis ejus ambigitis, negantes passionem crucis in Christum prædicatam, et argumentantes insuper non esse credendum, ut ad id genus mortis exposuerit Deus Filium suum, quod ipse dixit: *Maledictus* **C** omnis homo, qui pependit in ligno. Sicuti vero Tertullianus ad hanc objectionem ibidem respondet; integrum Deuteronomii textum, ad hæc quoque recitans: *Maledictus a Deo est omnis qui suspensus fuerit in ligno*, etc., ita Jasonem idem fecisse probabile est. Dum autem unam atque alteram istarum, quæ ex Aristonis Pellæi *Disputatione contra Judæos* allegatæ sunt, sententiarum in Tertulliani libro *contra Judæos* deprehendi, memoriam subiit mos Afri hujus scriptoris, perpetuo fere veteres, qui ante ipsum scripserant, imitantis. Id quod vel ex ipso illo *contra Judæos* libro patet, in quo plurima ex Justinii Martyris *Dialogo cum Tryphone Judæo* transcripsit. Quid si igitur dicamus, aliqua, quæ in *Dialogo* isto non reperiuntur, ex *Disputatione Jasonis Christiani et Papisci Judæi* ab Aristone conscripta eum deprompsisse et ulterius dilucidasse? Græbius, ad pag. 132 et 640, vol. II *Spicilegii Patrum*, ubi ad pag. 127 et seqq. fragmenta hujus scriptoris collegit.

mat, in Hebræo haberi : *In Filio fecit* (39) *Deus cælum et terram*. Quod falsum (40) esse, ipsius rei veritas comprobatur. »

Forsan ex eodem Opere.

Cum... ipseque adeo seditionis auctor debitas pœnas dedisset, « ex eo deinceps tempore universa Judæorum gens in regionem circum Hierosolymitam pedem inferre prohibita est, lege et constitutione imperatoris Adriani : adeo ut ne prospicere quidem e longinquo patrium solum ipsis liceret, » ut scribit Aristo Pellæus.

(39) *In Filio fecit*. In Tertulliani libro *contra Praxean*, cap. 5, diversa prorsus habentur : « aiunt quidem, inquit, et Genesin in Hebraico ita incipere : *In principio Deus fecit sibi Filium*. » Neque Hilarius in dictis commentariis alicubi ait, in Hebræo exstare : *In Filio creavit Deus cælum et terram* ; sed hæc solum in *Comment ad psalm. ii* habet : « *Bresith* verbum Hebraicum est. Id tres significantias in se habet, id est, *in principio*, et *in capite*, et *in Filio*. » Quæ ut Hebraicæ linguæ ignarus scripsit, diversas Patrum expositiones pro diversis significationibus vocis *Bresith* accipiens. Atque mysticam istam *principii* de Filio expositionem ab Aristone in *Disputatione* adhibitam fuisse facile credo ; sicut et Clemens Alexandrinus ex *Prædicatione Petri* eandem protulit (cujus verba dedi in notis ad tom. I *Spicilegii* pag. 328), Basilium, Ambrosium aliosque recentiores ut taceam. Ast quod in Hebræo lectum fuerit ; *In Filio Deus fecit cælum et terram*, uti Tertullianus et Hilarius haud effutiverunt ; ita nec ab Aristone dictum, sed Hieronymum in hoc, perinde ut prioribus duobus citandis, memoriæ defectu aut nimia festinatione lapsum puto. GRABIUS. — Tertulliani indicat liber *Act. Homœogenem*, cap. 20, profectam esse hanc expositionem a Proverbiorum loco, cap. viii, comm. 22. ubi de se ipsa Sapientia Dei habet : *Deus possedit me in initio viarum suarum*, vel ut Tertullianus hic et supra legerat : *Deus condidit me initium viarum suarum*. Idem porro ostendit S. Methodii locus, qui sequitur : « *Ὅτι παρὰ τοῦ Ἐν ἀρχῇ ἐποίησε τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, φησὶν (Methodius), ἀρχὴν δὲ αὐτὴν τὴν σοφίαν λέγων τις, οὐκ ἂν ἀμάρτοι, γέγεται γὰρ παρὰ τινι τῶν ἐκ τοῦ θεοῦ χοροῦ λέγουσα περὶ αὐτῆς (cor. αὐτῆς) τὸν τρόπον τοῦτον. Κύριος ἐκτίσέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ, εἰς ἔργα αὐτοῦ, πρὸ τοῦ αἰῶνος θεμελίωσέ με.* Methodii *De creatis*, pag. 345, ed. Combefisii. Sed primus omnium, quod sciam, post Aristonem hanc mysticam interpretationem tot scriptoribus probatam attulit Irenæus lib. ii, cap. 3, pag. 118, ed. Massueti. Etsi apertius id fecit, ad meliora tricis istis natus, Origenes, qui initio *Homiliarum in Genesin*, ubi *principio*, τῇ ἀρχῇ, de Verbo divino exposito, statim post ait : « Non ergo hic temporale aliquod principium dicit ; sed *in principio*, id est in Salvatore, factum esse dicit cælum et terram, et omnia quæ facta sunt. » Tom. II *Op. Origenis*, pag. 52, edit. Delaruean. Simili quoque, nec magis probabili, ratione illud Genes. ii, 4 : « *Ἡ ἡμέρα ἐποίησεν ὁ θεός, de Filio exposuit Clemens Alex. Strom. vi, pag. 815, ed. Potteri.*

Nunc vere afferre mihi licuit, quæ Gallandius in *Prolegomenis* ad tom. I *Bibliothecæ suæ Patrum*, cap. 15, de Aristone Pellæo § 111, hæc de re in sequentibus notavit.

(40) *Falsum*. Falsum esse asserit doctor maximus (S. Hieronymus) quod in ea scriptum erat, initio Geneseos in Hebræo haberi : *In Filio fecit Deus cælum et terram*. Sed Aristonem defendendum suscepit Bartoloccius, *Bibl. Rabbin.* part. iii, p. 2, num. 584 : « Pro Hebræo, inquit, intelligitur idioma

... καὶ τοῦ τῆς ἀπειρίας αὐτοῖς (Judæis) αἰτίου (inquit post alia Eusebius lib. iv *Hist.*, cap. 6) τὴν ἀξίαν ἐπίσαντος οἴκην (Barchochetae), « τὸ πᾶν ἔθνος ἐξ ἐκείνου καὶ τῆς περὶ τὰ Ἱεροσόλυμα γῆς πᾶσαν ἐπιβάλλειν εἴργεται νόμου δόγματι καὶ διατάξεσιν Ἀδριανοῦ, ὡς ἂν μὴ ὁ ἐξ ἀπόπτου θεωροῖεν τὸ πατρῶον ἔδαφος, ἐγκελευσάμενου. » Ἀρίστων ὁ Πελλαῖος ἱστορεῖ (14).

Hierosolymitanum, quod Hebraicum lato modo dicebatur, et litteris Hebraicis scribebatur. In hoc siquidem idiomate, cujus reliquiæ adhuc in Targum Hierosolymitano hodie supersunt, invenitur : *In Sapientia creavit Deus*, etc. Per Filium Patris æterni, et in Filio qui Sapientia Dei Patris est, creata sunt omnia : unde in hoc loco et secundum hunc sensum, idem valet *In Sapientia* ac *In Filio*. » Hactenus ille. Neque mirum, si Aristo Pellæus locum istum ex Targum Hierosolymitano desumpserit, consilio institutoque suo haud parum congruentem ; qui scilicet *Disputationem* suam de Christo in primis inscripsit, quique non solum Jasonem Christianum ἀπὸ τῶν Ἰουδαϊκῶν Γραφῶν, ex ipsis Judæorum Litteris disputantem, verum etiam Papisum Hebræum οὐκ ἀγεννῶς οὐδ' ἀπεπῶς τῷ Ἰουδαϊκῷ, strenue satisque Judaice contradicentem induxit, ut modo asserebat Origenes. Haud equidem ignoro, huic Bartoloccii sententiæ illa officere, quæ de istius paraphrastæ Hierosolymitani ætate a plerisque viris doctis, potissimum vero a Morino, lib. ii *Exercit. Bibl.* viii, cap. 7, pag. 344, seqq., edisseruntur, statuentibus illum sæculo vi fuisse recentiorem ; ut proinde Paraphrasi hujusmodi haud uti sæculo ii potuerit Aristo. Verum huic objectioni occurrit Waltonus, *Prolegom.* xii, in *Bibl. Polyglott.* §§ 11 et 14, duplicem existitisse Paraphrasin Hieros. demonstrans. Qua de re nonnulla insuper Wolfias, *Bibl. Hebr.* tom. II, pag. 1169. Cæterum eandem hujus loci Geneseos interpretationem ab Aristone adhibitam, hausit itidem, ut videtur, ex velustissimo pseudepigrapho *Prædicationis Petri* Clemens Alexandrinus lib. vi, cap. 7, pag. 769, edit. Oxon. ut alios Patres prætereamus. Neque omnino dissentit ipse et Hieronymus, qui l. c. hæc habet : « Magis itaque secundum sensum, quam secundum verbi translationem de Christo accipi potest ; qui tam in ipsa fronte Geneseos, quæ caput omnium librorum est, quam etiam in principio Joannis evangelistæ, cæli et terræ conditor approbatur. » Gallandius, p. LXXV *Prolegom.* ad tom. I *Biblioth. PP.*

(41) Ἀρίστων ὁ Πελλαῖος ἱστορεῖ. Id est ex urbe Syriæ Pella, quæ post excisam a Tito urbem Hierosolyma, sedes fuit episcopatus Hierosolymitani, ut scribit Eusebius. Cæterum Scaliger Aristonis Pellæi verba esse existimavit quæcunque leguntur supra ab his vocibus ἀμαρταντος δὲ τοῦ πολέμου, eaque passim Aristonis nomine citat ; in quo tamen ei assentiri non possum. Nom et verba ipsa Eusebii stylum prorsus redolent ; et Aristo Pellæus obsidionem illam Betharæ et expugnationem Judæorum fusius prosecutus fuerat. Quod si ipsa essent Aristonis verba, nequaquam id tacuisset Eusebius. Nam quoties verba ipsa auctorum adducturus est, semper de eo lectorem admonet. Cum autem addit ἱστορεῖ vel ἱστοροῦσι, indicat eam rem a scriptoribus illis quos laudat, fusius commemorari. Porro hic Aristo Pellæus auctor esse dicitur libelli cujusdam, cui titulus erat, *Disputatio Jasonis et Paspici*. VALESIIUS. — Perinde quasi crederet Valesius designari ab Eusebio aliud quoddam Ari-

Ex eodem Opere

Ἀνέγγνων δὲ τοῦτο, ἑπτὰ οὐρανούς (inquit Maximus Scholiis in Op. De mystica theol. S. Dionysio Areop. ascriptum, cap. 1), καὶ ἐν τῇ συγγραμμένῃ Ἀριστίωνι τῷ Πελλαίῳ διαλέξει Παπίσκου καὶ Ἰά-

stonis opus, huic opinioni se opponit Grabius. ad pag. 131, tom. II *Spicilegii*, etiamsi Cavius approbatae; ait enim « omnino verisimile esse, quod Aristo verba, quae ibi Eusebius habet, in disputatione contra Papiscum protulerit, perinde ac Tertullianus eadem Judaeis in suo contra eos tractatu objecit (propter vaticinia prophetarum eventu comprobata), aut forte hic Aristonem, sicuti facere solet, exscripsit. » Pristinæ porro opinioni suæ nuntium remisisse ipse Cavius videtur, qui, ut ex collatione primæ editionis *Hist. litterariæ* mihi constat, capitulum de Aristone postea refinxit. Verumtamen, si idoneus auctor esset, et cui tuto crederetur, Moses Chorenensis *Historiæ Armeniacæ* scriptor, quæ quidem historia a duobus Whistonis, celebris illius Gulielmi Whistoni filii, edita est, res aliter se habere videretur. Ita enim existimandum foret, Aristonem historiam quamdam conscripsisse, ex qua sua sumpsisset Eusebius. Quæ vero scripsit capite 37 lib. secundi Moses, prout ab editoribus ex Armeniaca lingua versa sunt, ea una cum toto capite Eusebiano huc transferenda duxi ut inter se uterque locus conferatur. Sic enim Moses Chorenensis :

« Artasis (regis Armeniaci) mortem præclare tradit Aristo Pellæus. Siquidem per ea tempora Judæi ab Adriano rege Romano defecerunt et cum Rufo Hipparcho conlixerunt, duclu viri cujusdam latronis, cui nomen erat Barchochebas, id est, *Stellæ filius*, qui quidem re erat facinorosus et homicida, sed nomine suo glorians, afflictis illi et captivis servatorem se de cælo delapsum esse prædicabat. Is bellum adeo accendit, ut Syriæ ac Mesopotamiæ incolæ Persæque omnes id respicientes, tributa solvere desisterent. Namque audiverat etiam Ipræ morbum in Adrianum invasisse. Noster autem Artases super ea re nil movetur. Accidit autem ut per id tempus Adrianus in Palæstinam veniret, rebellesque, in parvo oppido prope Hierosolyma obsessos deleret, qui ideo omnem Judæorum gentem a patrio solo jussit pelli; quæ ne procul quidem Hierosolyma esset spectatura; atque ipse Hierosolymam a Vespasiano, Tito, et ab se devastatam instauravit, et ab nomine suo Æliam appellavit, cum ipse Adrianus Sol esset appellatus, atque ibi ethnicos locavit, et Christianos, quorum episcopus erat Marcus. Per ea tempora magnum exercitum in Assyriæ partes misit, et nostrum Artasem cum suis curatoribus in Persidem proficisci jussit; quorum scriba cum is fuerit, qui nobis hanc historiam tradidit, Artasi in Media occurrit, in loco, qui vocatur Solandus; Artases vero in morbum incidit, in Marindia, ad oppidum Bacuracerta, atque inde Abelum quemdam, Abelisæ familiæ principem, virum impigrum ac blandum in provinciam Ecolensem, ad Erizam, ad Dianæ fanum dimisit, qui ab simulacris sanitatem et longam vitam peteret; cuius ante reditum, Artases de vita discessit. Cæterum is scribit, quanta caterva cum Artase simul mortem obierit, charæ conjuges et concubinæ, etc., p. 174. Tum deinceps reliqua pompa exsequiarum regis describitur.

Ad Eusebium nunc pergam capite 6, lib. iv, hæc scribentem: Καὶ δὴ τὰ τῆς Ἰουδαίων ἀποστασίας αἰθῆς εἰς μέγα καὶ πολὺ προελθούσης, Ροῦφος ἐπαρχὼν τῆς Ἰουδαίας, στρατιωτικῆς αὐτῷ συμμάχιας ὑπὸ βασιλέως πεμφθείσης, ταῖς ἀποστάσις αὐτῶν ἀπειθῶς χρώμενος ἐπέζηει, μυριάδας ἀθρόως ἀνδρῶν ὁμοῦ καὶ παιδῶν καὶ γυναικῶν διαφθείρων,

A Legi etiam septem cælos in *Disputatione Papisci ac Jaconis*, quæ scripta est ab Aristone Pellæo, quam Clemens Alexandrinus in sexto libro *Hypotyposeon* ait sanctum Lucam descripsisse.

πολέμου τε νόμῳ τὰς χώρας αὐτῶν ἐξανδραποδιζόμενος Ἐστρατήγει δὲ Ἰουδαίων τρικυῦτα Βαρχωλιεβᾶς ὄνομα, ὃ δὴ ἀπτέρᾳ ὀτλοῖ τὰ μὲν ἄλλα φοινικός καὶ ληστρικός τις ἀνὴρ ἐπὶ δὲ τῇ προσήγορίᾳ οἶα ἐπ' ἀνδραπέδιον, ὡς δὴ ἐξ οὐρανοῦ πιστῆρ αὐτοῖς καταληλυθῶς, κακουμένοις τε ἐπιλόμψαι τερπτεύμενος. Ἀκμάσαντος δὲ τοῦ πολέμου ἔτους ὀκτωκαιδεκάτου τῆς ἡγεμονίας Ἀδριανοῦ κατὰ Βίθθηρα πόλιν, ἣ τις ἦν ὀλυρωνάτι, τῶν Ἱεροσολύμων οὐ σφίδρα πόρῳ διεστῶσα τῆς τε ἐξωθεν πολιουρίας χρονίου γενόμενης, λιμῶ τε καὶ δίψῃ τῶν νεωτεροποιῶν εἰς ἔσχατον ὀλέθρου περιελθόντων. Καὶ τοῦ τῆς ἀπονοίας αὐτοῖς αἰτίου τὴν ὀξίαν ἐκτίσαντος δίκην, ΤΟ ΠΑΝ ἔθνος ἐξ ἐκείνου καὶ τῆς περὶ τὰ Ἱεροσόλυμα γῆς πάνπαν ἐπιβαίνειν εἰργεται νόμου δόγματι καὶ διατάξειν Ἀδριανῶ, ὡς ἔν μὴ δ' ἐξ ἀπόπτου θεωροῖεν τὸ πατρίων ἔδαφος, ἐγκλεισαμένου Ἀρίστων ὁ Πελλαῖος ἱστορεῖ. Οὕτω δὲ τῆς πόλεως εἰς ἐρημίαν τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους, καὶ πανταλῆ ερηρῶν τῶν πάσαι οἰκητόρων ἐλθοῦτης, ἐξ ὀλλοσύλου τε γένους συναικισθείσης, ἣ μετέπειτα συστάσα Ῥωμαϊκῆ πόλις τὴν ἐπωνυμίαν ἀμείψασα, εἰς τὴν τοῦ κρατούντος Αἰλίου Ἀδριανοῦ τιμῆν, Αἰλία προσαγορεύεται. Καὶ δὴ τῆς αὐτόθι Ἐκκλησίας ἐξ ἔθνῶν συγκροτηθείσης, πρῶτος μετὰ τοῦς ἐκ περιτομῆς ἐπισκόπους, τὴν τῶν ἐκείσε λειτουργίαν ἐγχειρίζεται Μάρκος.

Gallandius quidem, ut post vidi, in *Proleg.* ubi supra, p. lxxvi, etsi Mosis illa haud attulit, tamen opinari se auctoritate eorundem inductum ait, desumptum Aristonis fragmentum esse ex *Historia orientali* ab eo conscripta; nec dissentit cl. Keilius in notis ad Harlesianam edit. *Fabricianæ Bibliothecæ Gr.* tom. VII, p. 137. Sed nata mihi est suspicio, sumpta Mosis ista ex nulla id genus historia fuisse, sed tantum ex Eusebiana, quæ quidem auctori bene innotuerat, dum cætera ad res Orientales spectantia a Mose ipso, vel ab alio quopiam, admista sunt. Et consimilis apud hunc auctorem fraudis, seu vanitatis, exemplum suspicionis meæ firmandæ causa, adducam; is enim capite 72 ejusd. libri Firmiliano celebri Cappadocum episcopo opus *De Ecclesiæ persecutionibus* attribuit, in quo regnum quoque acta Firmilianus subtexuisse dicitur. In hac autem historia, omnibus hactenus æque atque illa Aristonis, ignota, Petrum sextum decimum Alexandriæ episcopum anno nono vexationis martyrium subiisse, auctor fuit, modo ut Mose credas, Firmilianus. Verissimum id est, et ab Eusebio quidem memoratum, subiisse eo anno Petrum martyrium; sed falsum est scripsisse illud Firmilianum, qui, eodem narrante Eusebio, lib. vii, cap. 30, quadraginta ante annis vita decesserat. Hinc constat, Mosem ista quidem de Petro Alexandrino, ab Eusebio, non a Firmiliano, mutuatum fuisse, additis simul a Mose ipso, vel ab alio quopiam, rebus ad historiam Orientis pertinentibus. — Ἀρίστων ὁ Πελλαῖος ἱστορεῖ. Scaliger in *Animadversionibus ad Eusebii Chronicon* pag. 216. non modo hæc, sed et præcedentia loco citato Eusebii ab istis: Ἀκμάσαντος δὲ τοῦ πολέμου, tanquam Aristonis verba allegat. Sed ego ea tantum quæ hic posui, imo potius ista sola, quæ Italico, ut dici solet, caractere expressa sunt (paucissima verba, adeo ut... *liceret*, ita distinxerat Grabius) Aristonis verba esse conjicio, quia Tertullianum lib. *contra Judæos* cap. 13, iisdem illos alloquentem reperio: « Vobis pro meritis vestris post expugnationem Hierusalem prohibitis ingredi in teram vestram, de longinquo eam oculis tantum videre

σονος, ἣν Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς ἐν ἑκτῷ τῶν Ἰποτυώσεων τὸν ἅγιον Λουκᾶν φησιν ἀναγράψαι (42).

De eodem Opere. — Ita Origenes *contra Celsum*, lib. iv, c. 52, p. 544 ed. Delaruan., p. 199 ed. Spenceri.

... ibi enim Christianus cum Judæo disserens demonstrat ex Judaicis Scripturis vaticinia de Christo ad Jesum pertinere; quanquam strenue adversarius contradicat personamque Judaicam pulchre sustineat.

permissum est. Ubi tamen Tertullianus negativam in affirmativam convertit, ut misera hæc Judæorum fata adaptaret prophetiæ Isaiæ (cap. xxxiii, vers. 17, juxta LXX Interpretum versionem), immediate ante citata verba ab eo allegata: *Oculi vestri videbunt terram de longinquo*. Quam in re ille non solum decreto Adriani, sed et sibi ipsi contrarius est, quia paulo ante eodem capite 13, scripsit: « Interdictum est, ne in confinio ipsius regionis demoretur quisquam Judæorum, ut hoc quoque esset adimpletum per prophetam (Isaiam 1, v. 7): « Terra vestra deserta, civitate vestræ igni exusta. » Si igitur interdictum fuit Judæis in confinio Palæstinæ habitare, haud licuit ipsis omnino terram sanctam oculis usurpare. Sed hæc obiter. GRABIUS. — Totum Eusebii caput, tanquam si verba ipsa fuissent Aristonis, *Historiæ* suæ inseruit Nicephorus lib. iii, c. 24, quod quidem perperam factum, sed plura interea ad Aristonem pertinere posse, quam ea quæ Grabius agnovit, vix negandum. Certe nullo plura ad eum pertinere censendum foret, si verus Moses Chorenensis, de quo supra. Aristonis autem, qui ipse civis Pellæus fuit, de Judæis narrationem firmant scriptores alii, quorum nomina apud Moshemium videas, *De rebus Christ. ante Constantin.* M. sect. 2, § 13, pag. 239. Et, cum haud ita pridem Gregorii Abulpharagii *Chronicum Syriacum* edidissent atque vertissent cl. viri, Paulus Jac. Brunsius et Georg. Guil. Kirschius, apud *Dyn.* viii, p. 54, vidi tradentem auctorem, imperatorem Romanum, postquam « urbem Æliam Adriani appellatam ædificasset, populos peregrinos deduxisse, Judæis aures præcidi jussisse, illisque mandavisse ut ne ex longinquo quidem ad locum istum respicerent. » Confer Albulph. *Dyn.* vii, pag. 76 versionis Pocock. Verum semel in anno urbem adire suam Judæis concessum fuisse, quo nimirum die Hierosolyma a Tito diruta fuerit, magnoque pretio hanc licentiam ab illis redemptam fuisse, ostendit Josephus Scaliger, loco a Grabio jam indicato, ex *Itinerario Burdigalensis*, et Hieronymo in cap. ii *Sophonix*. Rem firmat ex Gregorio quoque Nazianzeno orat. 12. Valesius in notis ad Eusebii hoc caput. Denique causam rei addam ex Philostorgii *Excerptis*, cur nimirum Judæos ab urbe nova arceret Adrianus. « Adrianus, inquit, Ælianus Hierosolymam Æliam vocabat, ὡς ἂν παντάπασιν τὸ Ἰουδαίων αὐτῆς ἔθνος ἀποστήσῃ καὶ ἀπορήξῃ, καὶ μηδ' ἐκ τῆς κλήσεως ὡς πατρίδος αὐτῆς ἀντιποιεῖσθαι πρόφασιν ἐχούσης· ἐδεδειε γὰρ αὐτῶν τὸ θερμοουργὸν καὶ ῥιψοκίνδυνον, μὴ συναγειρόμενοι κατὰ πρόφασιν ἐν τῇ πόλει λατρείας πράγματα Ῥωμαίοις παρέξωσιν. » Lib. vii, c. 11, p. 507.

(42) Τὸν ἅγιον Λουκᾶν φησιν ἀναγράψαι. Sive verus sive fictus fuerit Dialogus ille, Aristoni certe tribuendus est; nec facile assequi licet, qua ratione fieri potuerit, ut Clemens Alexandrinus in *Hypotyposibus* Lucam ejus auctorem fecerit, cum res aliquandiu post Lucæ obitum gestæ in illo fuerint relatæ. Unde suspicor, vel nos vitiose in Maximi textu infra recitando ἦν pro ὄν legere, vel potius a Maximo verba Clementis haud recte lecta aut intellecta fuisse, cumque is *Disputationem Jasonis et Papisci* allegans, Jasonis mentionem a Luca forte factam dixerit (in Actis scilicet apostolorum), hæc male ad ipsam *Disputationem* relata esse. De septem

... ἐν ᾧ (45) (sc. τῷ βιβλίῳ τούτῳ) ἀναγράφεται Χριστιανὸς Ἰουδαίῳ διαλεγόμενος ἀπὸ τῶν Ἰουδαϊκῶν Γραφῶν, καὶ δεικνὺς τὰς περὶ τοῦ Χριστοῦ προφητείας ἐφαρμόζειν τῷ Ἰησοῦ· καὶ τοίγα οὐκ ἀγεννῶς οὐδ' ἀπρεπῶς τῷ Ἰουδαϊκῷ προσώπῳ τοῦ ἐτέρου ἱσταμένου πρὸς τὸν λόγον.

autem cælis vide Irenæum lib. i, c. 1, § 9, et *Testamentum Levi* § 3, tom. I *Spicilegii*, p. 159. Addo hic notatu dignum locum ex libro Sophoniæ citatum a Clemente Alexandrino lib. v *Strom.*, p. 585: Ἄρ' οὐχ' ὅμοια ταῦτα τοῖς ὑπὸ Σοφονίᾳ λεγθεῖσι τοῦ προφήτου: Καὶ ἀνέλαβέν με Πνεῦμα, καὶ ἀνήνεγκέν με εἰς οὐρανὸν πέμπτον, καὶ ἐθεώρουν ἀγγέλους καλουμένους Κυρίους· καὶ τὸ διάδημα αὐτῶν ἐπικείμενον ἐν Πνεύματι ἁγίῳ· καὶ ἦν ἐκάστου αὐτῶν ὁ θρόνος ἐπταπλασίων φωτὸς Ἰλλίου ἀνατέλλοντος· οἰκοῦντας ἐν ναοῖς σωτηρίας, καὶ ὑμνοῦντες Θεὸν ἀβύρρητον ὕψιστον. « Annon hæc sunt similia iis, quæ dicta sunt a propheta Sophonia? » Et assumpsit me Spiritus (inquit), et sustulit me in quintum cælum, et contemplantur angelos, qui Domini vocabantur (Dominations, juxta Coloss. i, 16; Ephes. i, 21), et diadema eorum impositum in Spiritu sancto: et erat sedes uniuscujusque eorum septuplo major luce solis orientis; habitantes in templis salutis, et laudantes Deum ineffabilem altissimum. » Quæ cum neque in Hebræo textu, neque in LXX Interpretum versione prophetæ Sophoniæ reperiam, ex apocrypho ejus libro (de quo vide tomum I *Spicilegii*, p. 134, et seq.) deprompta esse conjicio. GRAB. — Irenæi locus a Grabio hic indicatus, de Valentiniana tantum, non autem catholica, sententia agit. Et quidquid nugatus est Victorinus Petav. *De fabrica mundi*, apud Cavium *Hist. litt.* tom. I, p. 149, verum est quod scripsit Origenes in lib. vi *contra Cels.*: Ἐπτά δὲ οὐρανοὺς, ἧ ὅλως περιωρισμένων ἀριθμὸν αὐτῶν, αἱ φερόμεναι ἐν ταῖς Ἐκκλησιαστικαῖς τοῦ Θεοῦ οὐκ ἀπαγγέλλουσι Γραφαί, cap. 21. Quod autem ad personas *Dialogi* attinet, hæc accipe ex cl. Gallandii *Prolegom.* l. c.: « Conjicere placuit Grabio (antea) Jasonem Hebræum Christianum, et Papiscum Judæum Alexandrinum inter se disputantes, fictas fuisse personas, ut in dialogis fieri consuevit. Aliis tamen aliter visum. Sixtus Senensis primum, *Bibl. sanct.* lib. ii, p. 71, edit. Paris. 1610, deinde Pamelius in not. ad opusc. *De incred. Jud.* inter Opp. Cypr., quos secutus est Bartoloccius, l. c., opinati sunt, Jasonem istum eundem fuisse cum Jasone Thessalonicensi, ejus meminerunt Lucas in Actis xvii, 5, et Paulus, Rom. xvi, 21, nullo tamen e vetustis scriptoribus testimonio in medium adducto; ut proinde Spencero, Adnot. ad lib. iv Origenis *contra Cels.*, p. 57, Tillemontio, *Mém. eccl.* tom. II, p. 139, et X, p. 552, aliisque conjectura hujusmodi haud probatur. Episcopum potius aut saltem presbyterum illum fuisse cum Marano putaverim, *Vit. Cypr.* pag. cxxx. Celsum siquidem interpretem modo nobis enarrantem audivimus, quod « Papiscus ad intellectum veritatis admissus, ut signaculum sumeret deprecatus, Jasonem postulaverit. » Neque dubitat idem vir doctus, quin sæculo ii ille vixerit. Et jure quidem: hæc enim *Disputatio* Celso Epicureo perspecta fuisse comperitur; adeoque circa ejusdem sæculi medium, sive pro nostris rationibus circa Christi annum 136 eam fuisse litteris consignatam existimamus. » P. lxxv. Neque fictas has personas fuisse censet Keilius vir cl. ad tom. VII edit. novæ Fabricianæ *Bibl. Gr.*, p. 156.

(43) Ἐν ᾧ, etc. De Celso hanc *Disputationem Papisci et Jasonis* commemorante, ita paulo supra

Celsus quidam (44) in *Præfatione versionis deperditæ hujus Operis Aristoniani*.

Illud præclarum (45) atque memorabile gloriosumque, Jasonis Hebræi Christiani, et Papisci Alexandrini Judæi, disceptationis occurrit: Judaici cordis obstinatam duritiem Hebræa monitione ac leni increpatione mollitam; victricem in Papisci corde Jasonis de Spiritus sancti infusione doctrinam. Qua Papiscus ad intellectum veritatis admissus, et ad timorem Domini ipso Domino miserante formatus, et in Jesum Christum Filium Dei credidit, et ut signaculum sumeret, deprecatus Jasonem postulavit. Probat hoc scriptura concertationis ipsorum, quæ collidentium inter se, Papisci adversantis veritati, et Jasonis asserentis et vindicantis dispositionem et plenitudinem Christi, Græci sermonis opere signata est. Exstat hæc Præfatio ad calcem *Operum S. Cypriani* ad pag. 31, ed. Felli.

Origenes: Ἐξῆς δὲ τοῖς ἐπιλεξάμενος (Celsus) ἀπὸ πάντων συγγραμμάτων, τῶν περιεχόντων ἀλληγορίας καὶ διηγήσεις μετὰ οὐκ εὐκαταφρονήτου λέξεως καὶ φράσεως, τὸ εὐτελέστερον καὶ δυνάμενον μὲν τι πρὸς τοὺς πολλοὺς καὶ ἀπλουστέρους πίστεως χάριν συμβαλέσθαι, οὐ μὴν οἶόν τε καὶ συνετωτέρους κινῆσαι, φησὶν « Οἶον δὲ καὶ Παπίσκου τινὸς καὶ Ἰάσονος ἀντιλογία ἐγνων, οὐ γέλωτος, ἀλλὰ μᾶλλον ἐλέους καὶ μίσους ἀξίαν. Ἐμοιγ' οὖν οὐ ταῦτ' ἐλέγχειν πρόκειται· ἔστι γὰρ παντὶ που ὄπλον, καὶ μάλιστα εἰ τις ὑπομείναι καὶ ἀνάσχοιτο αὐτῶν ἐπακοῦσαι τῶν συγγραμμάτων. Ἄλλ' ἐκεῖνο μᾶλλον ἐθέλω διδάξαι, etc. » Sub hæc Celsus e scriptis omnibus quæ hujusmodi explicationes allegoricas continent eleganter scripta sunt, elegit vilis quoddam quod ut non nihil possit ad vulgi simplicioris fidem promovendam conferre, nihil tamen momenti ad persuadendos intelligentiores habet. Tum ait: « Qualis est illa quam legi Papisci cujusdam et Jasonis contentio, non risu sed miseratione potius digna et odio. Hæc igitur confutare mihi non est propositum Quippe quorum absurditas omnibus perspicua est præsertim si quis a se impetrare possit, ut libros ipsos audiat. Salius fuerit docere id quod natura docet ipsa, » etc. Origenis autem diluentis hanc Celsi reprehensionem et pro libro respondentis quæ adduntur, hæc sunt: Οὐδὲν δ' ἤττον ἐβουλόμην πάνθ' ὄντινων ἀκούσαντα δεινολογοῦντος Κέλσου, καὶ φάσκοντος τὸ ἐπιγεγραμμένον σύγγραμμα, Ἰάσονος καὶ Παπίσκου ἀντιλογία περὶ Χριστοῦ, οὐ γέλωτος, ἀλλὰ μίσους ἀξίαν εἶναι, λαβεῖν εἰς χεῖρας τὸ συγγραμμάτιον, καὶ ὑπομείναι καὶ ἀνασχέσθαι ἀκοῦσαι τῶν ἐν αὐτῷ, ἢν αὐτόθεν καταγνῶ τοῦ Κέλσου, μηδὲν εὐρίσκων μίσους ἀξίον ἐν τῷ βιβλίῳ· ἐάν δ' ἀδεκάστως τις ἐντυγχάνη, εὐρήσεται ὅτι οὐδ' ἐπὶ γέλωτα κινεῖ τὸ βιβλίον· ἐν ᾧ ἀναγγέλλεται Χριστιανός, etc. (atque ita deinceps, ut supra positum est). « Vellem ut quicumque ex Celso arroganter declamitante audit Papisci et Jasonis de Christo contentionem non risu sed odio potius dignam esse, libellum hunc in manus sumeret, et quæ in illo scribuntur legere sustineret; is cum nihil in illo scripto inveniret odio dignum, Celsum utique damnaret. Neque etiam illi risum movebit, qui libero iudicio illum evolverit. Ibi enim Christianus, » etc.

ex Origenis Celsique verbis recte fortasse id colligas, librum de quo agitur, nonnulla præstitisse, quæ usibus simpliciorum magis quam prudentiorum inservirent, etsi personarum convenientiam pulchre ac strenue conservaret, tum vero illum pro indole sæculi in allegoriis multum fuisse.

(44) *Celsus quidam*. Perit, eheu! laudata hactenus disputatio Græce scripta; nec superstes est Latina versio a Celso elaborata, sed sola ejus præfatio inter Cypriani Opera habetur: « Quis qualisve Celsus ille fuerit non constat, » ait doctissimus D. Cavius pag. 34 *Historiæ litterariæ*. Equidem Celsum Iconiensis Ecclesiæ præsulem sæc. III. Alexander episcopus Hierosolymitanus et Theoctistus Cæsariensis in Epistola ad Demetrum Alexandrinum, laudarunt apud Eusebium lib. VI *Hist. eccl.*, cap. 19. Sed an is ille fuerit, incertum est; certum autem, quod circa eadem tempora vixerit, siquidem « ex plurimis præfationis locis liquet, eum vigentibus adhuc persecutionum temporibus, et ante susceptam ab imperatoribus fidem Christianam scripsisse, » quæ D. Cavii loco citato sunt verba. Quibus addo « Christum » a Celso « Spiritum sanctum » dictum, phrasi primis quidem sæculis usurpata, sed post tertium, et exortam Arij hæresin, vix audita. GRABIUS. — Non oportuisse in homine Græco interpretem Latinum quæri, bene notat Gallandius in Proleg. tom. IV *Bibliothecæ PP.*, p. XIX. Is enim Celsi Præfationem in *Bibliotheca* sua repetendam curavit; Vigiliumque episcopum, ad quem Celsus scripsit opus, Vigilium Thapsitanum episcopum fuisse conjecit, qui vergente ad finem sæculo quinto, sævientisusque in orthodoxos Arianis. vixit. Quod si verum est, istam præfationem recentior ipsius ætas intra instituti operis meilimites concludi laud patitur; ad hæc, facile obvium est opusculum in S. Cypriani editionibus plerisque positum.

(45) *Illud præclarum*, etc. Locum ait Pamelius, Cypriani editor, mutilum videri. Amplius deliberandum puto; quoniam auctor fortasse voluit subaudiri a nobis verbum *fuisse* cum utraque voce *mollitam* et *victricem*.

S. CLAUDIUS APOLLINARIS

EPISCOPUS HIERAPOLITANUS ET APOLOGISTA.

NOTITIA.

(LUMPER, *Historia critica Patrum*, III, 26, Aug. Vind. 1784, in-8°.)

ARTICULUS I.

Ejus vitæ historia.

Inter maximos, quos Ecclesia catholica sub Marco

Aurelio habuit rectores ac antistites, viros, non ultimo sane loco collocandus venit S. Claudius Apollinaris Hierapolitanæ Ecclesiæ episcopus. Est au-